

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 11

21. juni
2021

Det er sommer, sprogbloinsterne springer ud, og lungerne frådser i snerleduft. I *Sprogkræsen 11* sætter vi fokus på udviklingen eller måske snarere afviklingen af det danske sprog gennem artikler om graden af engelsk indflydelse på det danske sprog, Anders And-sprog og engelsk som afløser af latin i behandlersproget. Vi afslører også, hvem der modtager Sprogkredsens sprogpriser i september for henholdsvis forbilledligt sprog, og sprog, der giver mulighed for udvikling.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Lone Rytsel (næstformand)
Ingelise Hallengren (kasserer)
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf,
Dan Hellum og Rainer Verhoeven
Suppleant: Annelise Jarvis Hansen

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: DenDanskeSprogkreds
[folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds/youtube](https://www.facebook.com/folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds/youtube)

Indhold

Svanen og Ællingen 2021	s. 3
Siden sidst	s. 4
Tema: Engelsk og dansk	
Lise Bostrup: <i>Er Dansk Sprognævns forskning på afveje?</i>	s. 6
Michael Falkendorf: <i>Anders And-sprog</i>	s. 14
Faste vendinger	
Lise Bostrup: <i>Sprogblomster</i>	s. 18
Talesprog	
Lise Bostrup: <i>Er stilidealet for talesproget i DR ideelt?</i>	s. 21
Anmeldelse	
Lise Bostrup: <i>Udtalt. En introduktion til dansk fonetik</i>	s. 22
Er du sprogræsen?	
Lise Bostrup: <i>White Coat Syndrome?</i>	s. 23
Lise Bostrup: <i>Sankt Hans, Sankte Hans, sankthans?</i>	s. 24
Lise Bostrup: <i>Frådse eller fråse?</i>	s. 26
Robotoversætter: <i>Bowl</i>	s. 28
Løsningen på opgaven s. 19	s. 28
Etymologi	
Poul Sørensen: <i>Kakaduen</i>	s. 29
Poul Sørensen: <i>Porcelæn</i>	s. 30
Den Danske Sprogkreds' program juni 21 til april 2022	s. 32

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11,
2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

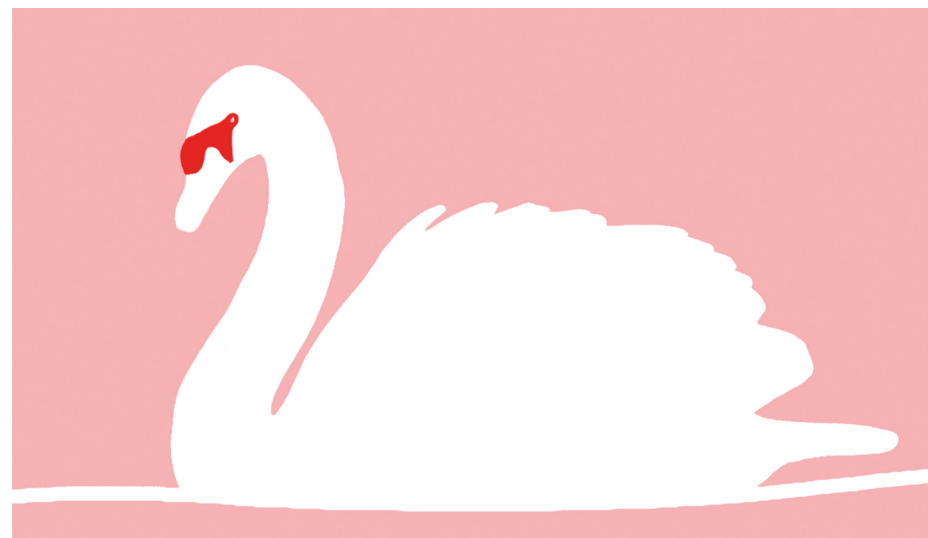
Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år

Medlemskab af

Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser og
entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
ISSN 25967347

Svanen og Ællingen

Den Danske Sprogkreds' sprogpriser 2021

Af Lise Bostrup

Den 15. september overrækker bestyrelsen i Den Danske Sprogkreds sine to priser.

Svanepriisen gives for en forbilledlig indsats på det sproglige område, og **Ællingepriisen** gives typisk til et yngre menneske, som har et stort potentiale.

I år overrækker vi Svanepriisen til Ældresagens administrerende direktør, den 76-årige cand.polit. **Bjarne Hastrup**. Bjarne Hastrup ændrede i 1986 navnet på den daværende forening Ensomme Gamles Værn til Ældresagen, og denne sproglige ændring blev startskuddet til et helt andet syn på de ældre medborgere. Ældresagen har i dag knap en million medlemmer, og foreningens medlemsblad bringer artikler, der i et smukt, letforståeligt og korrekt sprog bringer informationer og håb til de ældre, deres pårørende og de mange mennesker, som har med ældre mennesker at gøre i deres arbejdsliv.

Ællingepriisen tildeles dansk-canadieren **Justin Markussen-Brown** for hans indsats for at formidle sprogvidenskabeligt stof, så det kan bruges til at fremme børns indlæring af sprog.

Priserne overrækkes på Kulturstationen i Vanløse. Der er gratis adgang for medlemmer, men forhåndstilmelding nødvendig.

Siden Sidst

Lise Bostrup præsenterede den 26. maj bøgerne *Med jahatten på* og *Med professorhatten på* på Café Risteriet i Nakskov som et led af forfattergruppen Understrømmens litterære møder på Lolland, Falster, Møn og Sydsjælland.

Sprogkredsens digitale møde den 14. april med **Justin Markusen-Brown** om børns sprogtilegnelse havde over 100 deltagere fordelt over hele landet.

Dan Hellum præsenterede sit hæfte *Engelsk i dansk* på et møde på Kulturstationen i Vanløse den 15. juni.

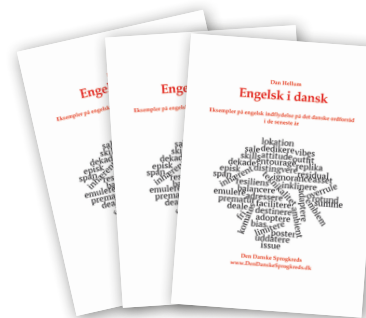

Coronakrisen har skabt muligheder for møder med deltagere fra hele landet. Den 4. maj holdt **Lise Bostrup** et digitalt foredrag om forfatteren Harald Bergstedt og hans sprogsyn. På billederne ses fra øverste venstre hjørne: **Mette Hess** (Hellerup), **Lise Bostrup** (Vanløse), **Christian Sidel-man Nielsen** (Vanløse), **Bent Christensen** (Nakskov), **Karin Sigurskiold** (Næstved), **Hanne Holm Christensen** (Næstved), **Anne Pia Thoregaard** (Rødovre), **Ingelise Hallengren** (Vanløse), **Janne Skalkam** (Marstal), **Lene Lund** (Kolding), **Poul Sørensen** (Værløse) og **Helge Krøyer** (Kalundborg).

En af Sprogkrænsens trofaste korrekturlæsere, **Marianne Ølholm**, måtte iføre sig Sprogkredsens coronamasker for at deltage i et korrekturmøde.

Bestyrelsesmedlem **Ingelise Hallengren** deltog i folkemødet på Vartov den 17. juni med det nye rød-hvide embleme på blusen.

Dan Hellums *Engelsk i dansk* har vakt stor interesse. Hæftet kan bestilles gennem Den Danske Sprogkreds for 50 kr. plus porto.

Michael Falkendorf, der er medlem af bestyrelsen i Den Danske Sprogkreds, har haft to læserbreve om sprogpolitik i Information. Den 15. juni fortalte han på et åbent medlemsmøde om sine synspunkter og de reaktioner, han havde fået.

Er Dansk Sprognævns forskning på afveje?

En kritisk analyse af Sprognævnets vurdering af det danske sprogs tilstand i dagens Danmark

Af Lise Bostrup

I spørgsmålet om, hvorvidt det danske sprog er truet af engelsk, deler danskerne sig i to lejre med markant forskellige holdninger.

Ja absolut! siger mange almindeligt sproginteresserede danskere. Vi kan jo snart ikke høre en sætning, uden at den indeholder engelske ord.

Nej da! siger Dansk Sprognævn og mange sprogligt uddannede danskere. Påvirkningen er ganske ubetydelig, og den er sågar faldende.

For at finde ud af, hvordan der kan være så store forskelle i opfattelsen af det danske sprogs situation i forhold til engelsk, har vi kigget lidt på argumenterne.

Det danske sprog er truet og bliver mere og mere ødelagt

Vort modersmål VAR dejligt lød overskriften på en kronik af den konservative politiker, Per Stig Møller, den 12. maj 2017 i Berlingske, og i teksten kritiserede den tidligere kulturminister den omsiggribende brug af engelske ord og udtryk i det danske sprog, der ikke bare true, men allerede havde forårsaget væsentlige ødelæggelser i det danske sprog.

Dansk Folkeparti er ganske enig med Per Stig Møller, og i det kulturpolitiske manifest *Forsvar dansk kultur – et modsvar til identitetspolitikken* fra foråret 2021, gøres kampen for at bevare det danske sprog til det højst prioriterede kulturelle satsningsområde:

Sproget er vores vigtigste kulturarv, og der gøres ikke nok i dag for at sikre, at det føres videre til kommende generationer.

Opgøret med blandingen af engelsk og dansk til et uskønt Denglish er også blevet et yndet emne for parodier, og den 4. juni opfordrede journalisten og foredragsholderen, Torben Steno, i en klumme i Berlingske læserne til at bakke op om et dansk med brug af langt færre engelske gloser.

... jeg har vel lov at håbe, at vi begynder at tænke lidt over, hvornår det er et must, eller hvornår det er helt unødvendigt at ty til engelske gloser. Måske kunne det blive til en sjov sport at tale dansk i verdensklasse. Highfive til alt dansk i verdensklasse.

Det danske sprog udvikler sig væk fra engelsk

Dansk Sprognævn udgav i 2019 en 400 sider lang konferencerapport med titlen *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk*.

Udgivelsen, der består af 15 forskellige indlæg, der blev holdt på en konference på Københavns Universitet i 2018, er redigeret af Margrethe Heidemann Andersen, som er seniorforsker ved Dansk Sprognævn, og Pia Jarvad, som har været ansat som sprogforsker ved Dansk Sprognævn i 25 år. Vi vil i det følgende koncentrere os om de to redaktørers egne indlæg.

Margrethe Heidemann Andersen beskriver en stor undersøgelse om engelsk påvirkning af dansk på s. 59-60:

Alt i alt har undersøgelsen vist at antallet af (primært engelske) importord i danske aviser stadigvæk er meget lavt (nemlig 0,58 %), og at antallet af importord i dag faktisk er faldet i forhold til år 2000. Dermed er der ikke umiddelbart grund til bekymring for det danske sprogs tilstand.

0,58 %? Tallet er overraskende både ved at være så lavt og ved at være så præcist. Og er tendensen faldende? Tager Per Stig Møller, Dansk Folkeparti, Torben Steno og mange, mange almindelige danskere da helt og aldeles fejl? Vi vil her pege på 11 grunde til den store forskel i opfattelsen.

1. Domænetab registreres ikke

Sprognævnet er eksperter i at skabe computerprogrammer, der kan tælle ord. De tæller og tæller, men de tæller kun i dansksprogede tekster. Problemet med

denne optælling er, at man ikke får øje på det, man med et fagudtryk kalder domænetab. Hvis vi tænker tilbage til det 18. og 19. århundrede var der en klar bestræbelse på at indvinde nye domæner, så flere og flere områder kunne beskrives ved hjælp af det danske sprog. I *Sprogkræsen 10* fortæller vi f.eks., hvordan H.C. Ørsted fokuserede på at skabe et ordforråd, der gjorde det muligt at tale om kemiske stoffer og processer på dansk og ikke på latin.

I dag er situationen anderledes. Det engelske sprog fungerer i høj grad som fagsprog, og de relevante danske betegnelser bliver ikke prioriteret.

2. Valget af analysemateriale er ikke signifikant for dansk sprog i dag

Margrethe Heidemann gør rede for, at hendes artikel er baseret på stikprøveundersøgelser af redaktionelt stof af sproget i nogle bestemte aviser på samme dato i to forskellige år samt undersøgelser, der strækker sig over en længere periode.

Redaktionelt stof inkluderer ikke sproget i reklamer, annoncer, radio- og tv-programmer og læserbreve i dagbladene. Især sproget i reklamer og annoncer er stærkt præget af engelsk, er derfor med til at præge den almindelige opfattelse, af, at den engelske påvirkning af det danske sprog er på over 0,58 %.

It Officer
System Development Manager in Claims
Payroll Assistant
Space Manager
Banking Trainee
Managing Director
Sales & Promotion Manager
HR-Afdeling (Human Resources)
Sales Director, Art Director
Key Account Manager
SoMe Manager
Payroll Assistance
Record Keeper
Head Of Section
Softwareudvikler
CEO (Chief Executive Officer)
DevOps Engineer
UX Designer
Influencer
Supply Chain Manager
Software Engineer
CEO (Chief Financial Officer)

Det semantiske felt stillingsbetegnelser er i dag voldsomt influeret af engelske glosser. En bankelev er *en banking trainee*, en medarbejder i personaleafdelingen er en *payroll assistant* og en, der sætter varer på plads i supermarkedet er *en space manager*.

3. Den generelle konklusion er ikke underbygget

Heidemanns generelle konklusion *Dermed er der ikke umiddelbart grund til bekymring for det danske sprogs tilstand* mangler belæg, når der kun tages hensyn til det redaktionelle stof i udvalgte dagblade, og selv om hun havde medtaget reklamer, annoncer mv. ville der heller ikke have været dækning for en generel konklusion om det danske sprogs tilstand. Undersøgelsen medtager f.eks. ikke talesprog, ungdomssprog, sproget i graffiti og sangtekster, som ofte er mere påvirkede af engelsk end de professionelle danske dagbladsjournalisters tekster.

4. Termen "importord" ekskluderer en lang række fremmedord

Uden for forskningsmiljøet taler man om fremmedord. Ifølge Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs ordbog er fremmedord:

ord som er kommet ind i et sprog fra et andet, og som stadig føles fremmed med hensyn til stavning, bøjning, udtale eller de elementer der indgår i ordet.
Den Danske Ordbog (Ordnet.dk)

I *Yes, det er coolt* bruger man ikke termen fremmedord, men opererer med betegnelsen importord. Denne betegnelse er så ny, at den hverken findes i Retskrivningsordbogen eller i Den Danske Ordbog. I Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs Korpus.dk, der er en fortegnelse over forekomsten af diverse ord, er der registreret 179 tilfælde af betegnelsen *fremmedord*, men ingen tilfælde af brugen af ordet *importord*, så man kan roligt sige, at sprognævnet her vælger et andet begreb end det gængse.

Der er en klar holdningsmæssig forskel mellem ord, der føles "fremmede", og ord, der er importerede. Ordet "importere" kræver et aktivt subjekt, der ønsker at tage et nyt ord ind i sproget. Når man importerer noget, henter man bevidst et eller andet fra udlandet, fordi man har brug for det.

Det er imidlertid ikke den eneste forskel på de to begreber, fremmedord og importord.

I *Yes, det er coolt* definerer Margrethe Heidemann *importord* som ord, der første gang er registreret i det danske sprog efter 2. verdenskrig (s. 27). Det betyder, at ord som f.eks. *show*, *business*, *design* og *darling* ikke er importord, selv om der er tale om fremmedord.

4. Der ses bort fra ord, der er indlånt via engelsk, men faktisk er latin

Latin og græsk har præget alle europæiske sprog gennem bl.a. kristendom og filosofi. I Danmark har vi ofte modtaget ordene indirekte, sådan at ord der var indlånt og tilpasset tysk eller fransk, blev overtaget herfra til dansk. Det græske *kyriakón* blev til *Kirche* på tysk og herfra *kirke* på dansk, og det latinske *cadentia*, der betyder terningekast, er via det franske *chance* blevet til det danske *chance*, der udtales med *sj* som i *sjask*.

De latinske og græske ord er også i stort antal blevet optaget i det engelske sprog. Et eksempel kunne være det latinske ord *adoptere*, som direkte oversat betyder *at tage til sig*.

Ordet har været anvendt i Danmark i adskillige år, og det defineres f.eks. i Saabyes Retskrivningsordbog fra 1891 som *at overtage forældremyndigheden over et barn*. Ordet *adoptere* falder således ikke ind under kategorien importord.

På engelsk bruger man imidlertid ordet *to adopt* i en bredere betydning, og i dag ser vi afsmitning af den engelske brug af ordet i medierne:

Allerede i 300-tallet adopterede landet kristendommen som statsreligion.
Weekendavisen den 12. 10. 2018.

Hvis de kunne adoptere hans stålsatte vilje til at vinde (...), ville de ...
Politiken den 18. 4. 2020

Denne brug af det oprindeligt latinske verbum *adoptere* opfattes af almindelige sprogbrugere som engelsk påvirkning, men det registreres hverken som engelsk påvirkning eller moderne importord, da det har latinske rødder og beviseligt har eksisteret i det danske sprog i over 100 år.

5. Funktionsord og indholdsord vægtes lige højt

Når man begynder at registrere procenten af importord i en tekst, tager man ikke hensyn til, hvordan ordene optræder i materialet. Små funktionsord som præpositioner, adverbier, pronomener, hjælpeverber og artikler går ind i materialet som substantiver og proprier som *vibes*, *deal*, *issue*, *bias*, *ManPower* og *7-Eleven*, selv om de sidstnævnte ord vil have fokus i sætningen. Engelske lån er typisk substantiver, og det er oftest substantiverne, der bærer meningen.

Sætningen *I går ville jeg have lavet en god deal om at lease en ny stationcar i weekenden, så vi kunne ankomme til modeshowet med stil* indeholder 25 ord, hvoraf ordene *deal*, *lease* og *stationcar* er importord med engelsk baggrund. *Weekend* er i Ordbog over Det Danske Sprog dokumenteret i 1943 og *show* i 1897, så de tæller ikke med. *I*, *går*, *ville* etc. er selvfølgelig ikke engelske importord. Resultatet er, at denne sætning, som de fleste vil opfatte som meget engelskpræget, kun har 12 % importord.

6. Leksemer eller ord?

Man tæller leksemer. Et leksemer er en enhed, der ligger til grund for de forskellige former, et ord optræder i. Det kunne være leksemet *bog*, der også optræder som *bogen*, *bøger*, *boglig*, *bogreol*, *billigbog* osv.

Det kunne også være importordet *stream*, der også optræder som *streamer*, *streaming*, *streamingtjeneste*, *streamelement*, *streamlab* etc.

Hvis en undersøgelse er baseret på leksemer, skal man være opmærksom på, at denne type undersøgelser ikke siger noget som helst om hyppigheden af de enkelte ord.

7. Oversættelseslån registreres ikke

I optællingen af engelske lån ser man ikke på oversættelseslån. Udtrykket bag lady betragtes som "importord", men det gør posedame ikke.

8. Syntakslån medtælles ikke

Konstruktionsændres ved indflydelse fra engelsk. Det danske verbum *at ringe* kan ikke forbindes med et direkte objekt. *Man kan ringe til nogen*, *klokker kan ringe højt* eller måske *ringe julen ind*, men når man i DR P2 den 31. 10. 2015 kunne høre udtrykket *Navnet ringer måske ikke en klokke*, er der tale om en klar engelsk påvirkning, der imidlertid ikke tæller i en elektronisk optælling af engelske importord.

9. Udtaleafsmitning tages ikke i betragtning

Man registrerer ikke ord, som har skiftet udtale på grund af den engelske påvirkning. Ordet *attitude* med tryk på 3. stavelse og en *y*-lyd for bogstavet *u* har f.eks. været en del af det danske ordforråd siden 1918, men i dag høres udtalen *attitude* med tryk på 1. stavelse, en *ju*-lyd for bogstavet *u* og et hårdt engelsk *d* i stedet for et blødt dansk *d*.

10. Betydningsændringer registreres ikke

Dansk Sprognævn registrer ikke, at betydningen kan være ændret. Ordet *offer* er et gammelt ord i det danske sprog. Den nye betydning af *offer* som et *tilbud* er kommet ind i sproget for nylig via engelsk. Og på samme måde forholder det sig med ordet *fri*, der nu også med inspiration fra engelsk kan bruges i betydningen gratis som f.eks. i udtrykket *fri taletid*.

11. Engelske bøjningsformer tages ikke i betragtning

Den mest markante forskel på bøjningen af substantiver af engelsk oprindelse og danske substantiver er, at mange tilføjes *-s*. Brugen af endelsen *-s* griber om sig, og den bliver endda brugt i forbindelse med danske ord. Det forhold, at den engelske grammatik smitter af på den danske, kunne få almindelige mennesker til at blive lidt bekymrede, men det får ikke seniorforsker Pia Jarvad til at ændre opfattelsen af, at det danske sprog ikke er truet strukturelt:

Den morfologiske tilpasning af importord (...) i de variable som er valgt, viser at tilpasning er øgende som helhed. Den store undtagelse her er pluralis -s, hvis brug rammer flere og flere importord, og sågar ord fra dansk og andre sprog end engelsk, fx fifs, tilbuds, stadions. (Pia Jarvad: Tilpasning af moderne importord til dansk i Yes, det er coolt s. 294.)

Det kan godt give anledning til undren, at Pia Jarvad vælger at betragte brugen af *-s* som flertalsendelse på navneord, som irriterer ganske mange almindelige sprogbrugere, som en undtagelse. Det er godt nok en meget udbredt undtagelse, og tendensen til at overføre den engelske flertalsform af kendte ord er mere udbredt, end man

umiddelbart skulle tro. F.eks. mener politikeren Lars Boje Mathiesen åbenbart, at det hedder *et museum, to museums*:

Museums lider, restauranter lider, barer lider, fitness lider, sporten lider, hoteller lider unødigt, mens vi andre bliver kostet rundt i et 2 milliarder månedligt dyrt massetestning vanvid, som sundhedsmyndigheder ikke har anbefalet, men som alene er en politisk beslutning. (Lars Boje Mathiesen om situationen under corona i Politiken den 8. juni 2021. Min fremhævelse.)

To problemer på en gang

Som det er fremgået af denne gennemgang, er der en meget stor forskel på, hvordan almindelige mennesker opfatter graden af det engelske sprogs indflydelse på dansk og de analyser, Dansk Sprognævn udarbejder.

Ved at anvende betegnelsen importord, ved at undersøge et begrænset ikke-kommercielt præget materiale, ved at tælle leksemer i stedet for forekomster, ved at se bort fra oversættelseslån, syntakslån, bøjningspåvirkning og engelsk indflydelse på udtalen, kommer man frem til et grotesk lille procenttal samt en påstand om, at den engelske indflydelse på det danske sprog er faldende.

I Den Danske Sprogkreds mener vi ikke, at Dansk Sprognævn lever op til en forpligtelse om saglig forskning og retvisende information af den danske befolkning.

Materiale

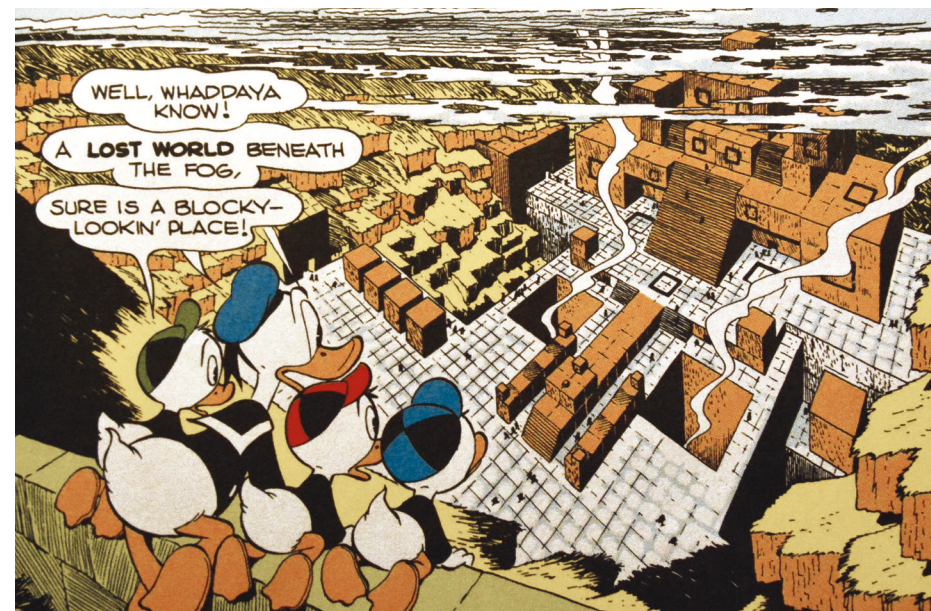
Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk. Dansk Sprognævns konference om importord i Dansk. København den 7. november 2018. Sprognævnets konference serie 6.

Dan Hellum: *Engelsk i dansk*, Den Danske Sprogkreds, juni 2021.

Lise Bostrup: *Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark – og ude i verden*, Den Danske Sprogkreds og Forlaget Bostrup, 2017.

Alle numre af Sprogkredsens blad Sprogkræsen kan både bestilles i papirudgave og som e-bøger ved henvendelse til DenDanskeSprogkreds@gmail.com.

*Vil I nu bare se, unger!
Alt det der skjulte tågen!
Hvor er det hele dog ... firkantet!*
(Sonja Rindoms oversættelse.)

Anders And-sprog

Af Michael Falkendorf

Fra min barndom til mine nu 68 år har jeg været fascineret af Walt Disneys Anders And og hans mange rejser verden rundt. Jeg elsker både tegningerne med de mange detaljer leveret af Carl Barks (1901–2000), og sproget, som Barks også stod for, optrådte i en imponerende oversættelse af Sonja Rindom (1904–2004). Det var f.eks. hende, som opfandt udtrykket *Langtbortistan* som oversættelse for *Remotistan* fra *Dumbo* i 1958 og *No-No Land* fra en historie om Mickey Mouse. *Langtbortistan* i betydningen "et eller andet ukendt land langt herfra" kom at ind i Retskrivningsordbogen i 2001.

De firkantede æg fra Peru

Den historie, jeg nok holder mest af, er *De firkantede æg fra Peru*, som på engelsk hedder *Lost in the Andes* (*Faret vild i Andesbjergene*). Den udkom første gang i 1949. En af grundene til min fascination af netop den er, at jeg selv har trukket i Andes-

bjergene i Peru og set det fantastiske inkabygningsværk Machu Picchu (udtales matjupitju) og byen Cusco, hvor inkaerne har flækket tønstunge sten til husbyggeri og sat dem sammen, så man ikke kan få et kreditkort ind mellem dem.

Handlingen

Historien tager sin begyndelse på et museum i Andeby, hvor Anders And arbejder som 3. assistent og er blevet sat til at pudse sten, heriblandt nogle firkantede, som han taber en af. Den viser sig at være et æg. Stor er forundringen i den videnskabelige verden, og Anders And og hans tre nevøer bliver sammen med en professor, en 1. assistent og en 2. assistent, sendt på en ekspedition til Peru, hvor de firkantede sten er fra. På sejlturen til Sydamerika bestiller professoren røræg, men da de ikke har fået friske æg med, beslutter nevøerne at lave røræg af et af de firkantede æg, som man anslår, er 1000 år gammelt. Imidlertid vil alle lige smage det færdige røræg, og det ender med, at professoren og hans assistenter bliver syge og grønne i hovederne, og kun Anders og nevøerne er raske nok til at drage ind i Andesbjergene og lede efter æggene.

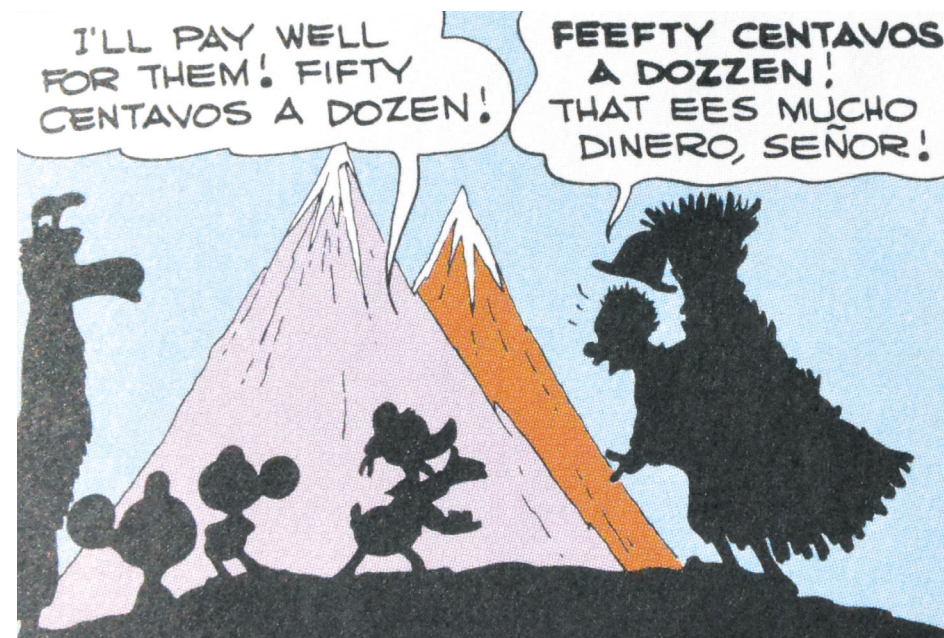
De møder flere lokale, som ikke kender noget til nogen firkantede æg, men langt inde i bjergene støder de på en gammel mand, som i sin barndom har mødt en amerikaner, der havde fundet firkantede æg, men som desværre var blevet vanvittig. Manden fortæller ænderne, at de skal ind i en dal med tæt tåge, og at der aldrig er nogen, der er vendt tilbage derfra.

Ænderne drager glade afsted, kommer ind i tæt tåge og mister orienteringen. Pludselig kommer de til en mur af firkantede sten. Det lykkes dem at presse én ud og kravle igennem hullet, hvorefter de falder ned i en dal, der er beboet af et inkalignende folk i et bygningsværk, som kunne minde om Machu Picchu.

Den første person, de møder, synger en sydstatssang om Dixie (i den amerikanske udgave, hvilket bliver til Andeby i den danske), og da Anders introducerer sig, bliver ænderne mødt med åbne arme og budt på spejlæg, røræg og kogte æg, for der findes ikke andet end æg at spise. Anders får så at vide, at grunden til, at de kan tale sammen, er, at de for mange år siden har haft besøg af en amerikaner ved navn professor Rhut Betlah, som har lært dem engelsk/andebysk, og som siden rejste ud gennem tågen med rygsækken fuld af firkantede æg, som så havnede i Andeby.

Anders og ungerne konkluderer, at firkantede æg må være lavet af firkantede høns, men høns kender de lokale ikke noget til. De samler bare æggene i en dal og tænker ikke over, hvor de kommer fra; men ganske rigtigt: Nevøerne finder de firkantede høns og vil nu gerne hjem til Andeby med to af dem i forventning om, at de kan lægge flere firkantede æg. De finder et kompas, som amerikaneren har efterladt og kan nu finde ud af tågerne og hjem til Andeby.

Hjemme i Andeby modtages ænderne som helte, og videnskabsmændene undersøger hønsene, men det viser sig at være haner, da de begge begynder at gale. Skuffelsen er stor, og da Anders på en grillbar bliver tilbudt valget mellem omelet og ristet kylling, får han et af sine legendariske raserianfald og bliver hentet af politiet.

Jeg vil betale godt for dem! Hundrede centavos for snesen." – Hundrede centavos for snesen! Det er mange penge, señor!" (Sonja Rindoms oversættelse.)

Oversættelser af navne i historien

Anders And's medrejsende er en professor ved navn *Artefact McArchives* i spidsen. I den danske oversættelse har han ikke noget navn, men det engelske antyder at han er ældgammel (en artefakt), men 1. assistenten *Mr. Tombsbury* (a tomb = en grav) er blevet til *Hovensens* og 2. assistenten, *Mr. Wormsley* (a worm = en orm), er blevet til *Ovensens*, og så kan man selv gætte, hvordan deres indstilling til Anders And er. Men det er klart, at Rindom nedtoner livets forgængelighed og vælger at 'optone' hakkeordenen.

Oversættelse af spansk accent?

I den engelsksprogede udgave siger Anders i en dialog med en af de lokale, som jo taler spansk: "I'll pay well for them! Fifty centavos a dozen!" Den lokale svarer: "Feefty centavos a dozzen! That ees mucho dinero, señor!"

"Centavos" svarer til ører; ligesom pesos er kroner, og "dinero" kan oversættes med penge.

Sonja Rindom har imidlertid valgt ikke at gengive accenten, men ændrer *dusin* til *snes*, uvist af hvilken grund: "Jeg vil betale godt for dem! Hundrede centavos for snesen", og svaret er: "Hundrede centavos for snesen! Det er mange penge, señor!"

Det er forståeligt nok, at Rindom bevarer *señor* for at illustrere, at vi er i et spansktalende land. Det ville ikke give nogen mening at prøve at gengive en spansk accent for danske børn; eller som vi senere skal se: en sydstatsaccent. I øvrigt er det mest talte sprog blandt indianerne i Peru quechua, som er fuldstændig uforståeligt for selv en sydstatsamerikaner, som dog nok har stiftet bekendtskab med spansk og derfor kan relatere til det. *Quien sabe?*, som den gamle mand siger, da ænderne spørger ham, hvem amerikaneren var. Det er et udtryk, de fleste amerikanere kender. På dansk: *Hvem ved?*

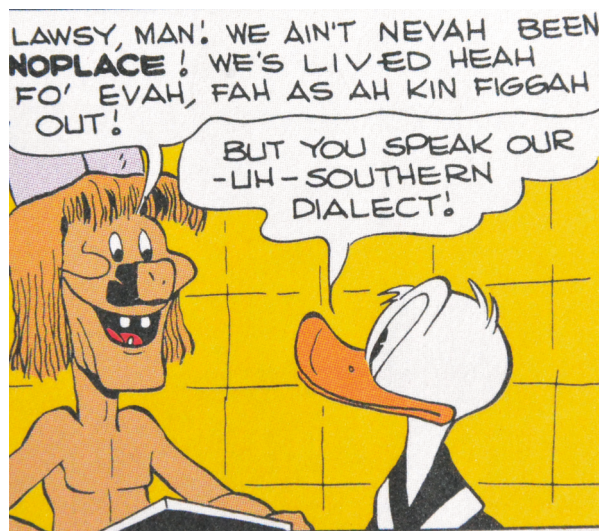
De fleste af os er nok stødt på spaghettiwesterns, hvor de spansktalende mexicanere er udstyret med drævende, langtrukne vokaler, og Carl Barks har efterlignet denne udtale. For yderligere at illustrere det spanske præg er *dozen* skrevet med to *z'er*.

Sydstatsaccent

De inkalignende folk taler amerikansk med sydstatsaccent, så da Anders spørger: *How come you speak our lingo?*, får han svaret: *Lawsy, man! We ain't nevah been noplacel! We's lived heah fo' evah, fah as ah kin figgah out!* På moderne dårligt dansk kunne oversættelsen være: *Fuck, mand! Vi har aldrig ikke været nogen steder! Vi har boet her altid, så vidt jeg ved!*

Rindoms oversættelse er derimod på nydeligste dansk uden slang og bandeord: *Nej, der er ingen af os, som nogen sinde har været uden for landet her – og det har vores forfædre vistnok heller ikke!*

Carl Barks har lavet flere lag både i denne og i andre historier, så også gamle, barnlige sjæle som mig har lidt ekstra at hygge sig med. For den nævnte professor Rhutt Betlah er opkaldt efter Rhett Butler, der er den mandlige hovedperson i *Borte med Blæsten*, som netop foregår i et sydstatsmiljø.

Nej, der er ingen af os, som nogen sinde har været uden for landet her – og det har vores forfædre vistnok heller ikke!

Hvordan har De så lært vores sprog?
(Sonja Rindoms oversættelse.)

Æggeøkonomi

Der er lige en anden krølle på historien her, for Carl Barks har også haft opmærksomheden på samfundets produktionsforhold, for da man først opdager de firkantede æg, overvejer æggehandlerne fordelene ved at kunne stable æggene og hønserne, så de kan opbevares på mindre plads. De lokale i Andes er heller ikke dummere, end at de, da det ryktes, at Anders vil betale mange penge for firkantede æg, er parate til at etablere en produktion af firkantede æg ved hjælp af firkantede forme, på samme måde som man producerer mursten.

En oversætters udfordringer

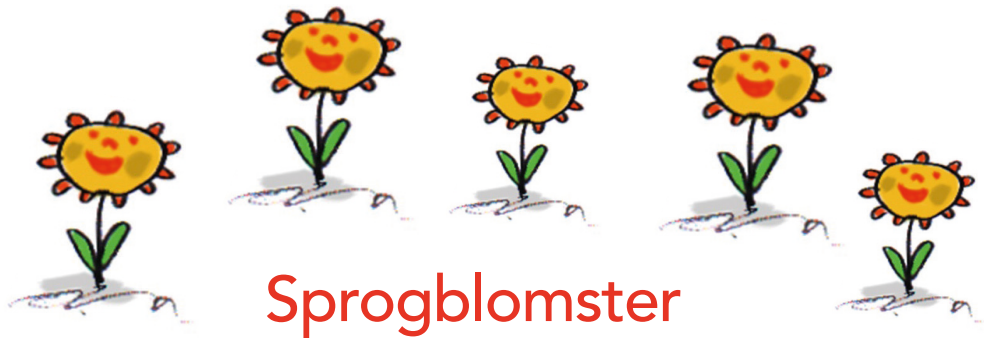
Sonja Rindom blev oversætter ved en tilfældighed, og generelt må man sige, at Sonja Rindom benytter sig af en traditionel og stueren sprogbrug uden forkortelser og bandeord, men med høj grad af fantasifuldhed ved oversættelser af navne i andebyuniverset — målgruppen er jo primært børn. Så *Unca' Donald* bliver altid til *Onkel Anders*.

Oversætteren Sonja Rindom fandt også på navne til de andre personer i Andeby: Gladstone Gander, der altid er ufattelig heldig, blev til *Fætter Højben*, hvilket har betydet, at alle danskere nu kender til at være heldig som *Fætter Højben*. *Uncle Scrooge*, som i ældre udgaver af Anders And hed *Scrooge McDuck*, hvilket antyder, at han er skotte og derfor ifølge folkeviddet ekstremt nærig. *Uncle Scrooge* blev til onkel Joakim på dansk, selvom dette navn hverken indeholder af elementer af nærighed og skotsk afstamning. Endelig blev *Gyro Gearlose* til *Georg Gearløs* (*Gyro* eller et gyroskop er en slags kompas, der kan måle eller bevare orientering). Desuden er Anders And's nevøer *Huey*, *Dewey* and *Louie* blevet til *Rip*, *Rap* og *Rup*, hvor tilknytningen til ændernes *rap-rap-rap* er klar, og man kan mærke, at der er kælet for det lydlige udtryk – fra fortungevokal til bagtungevokal, som vi f.eks. kender fra *snip*, *snap*, *snude*.

I Carl Barks' tegninger og tekster skeles der ikke i så høj grad til det politisk korrekte, og han har også et voksniveau, der kræver historisk og kulturel viden, hvor Rindom i højere grad fokuserer på et børneniveau.

Kykkelikyh. De galede begge to. (Sonja Rindoms oversættelse.)

Dronningen uddeler sprogblomster i anledning af sin fødselsdag. Sådan lød overskriften i et nyhedstelegram fra Ritzaus bureau i anledning af, at dronningen havde ladet sig interviewe af Adrian Hughes fra det populære radioprogram Klog på Sprog, som blev bragt på hendes 81 års-fødselsdag den 16. april i år.

Den klassiske betydning

Ordet sprogblomster er et særligt dansk ord. Man kan ikke tale om *language flowers*, *Sprachenblumen*, *la fleur de la langue*.

Ifølge Ordbog over Det Danske Sprog, der beskriver det danske sprog i perioden fra 1700 til 1955 bruges ordet sprogblomst

næsten kun (nedsæt.) om kunstlet, unaturligt (alt for "blomstrende") udtryk ell. (iron.) om meget uskønt, groft, vulgært udtryk, grov sprogføjl og lignende.

Forfatteren og redaktøren Peder Andersen Skovrø (1851-1935), der var en ivrig forkæmper for det danske sprog i Sønderjylland, brugte f.eks. udtrykket om det, han ikke brød sig om:

Det (var) skam ikke sødt duftende Sprogblomster, der udveksledes.

Den modsatte betydning

I den moderne Den Danske ordbog (ordnet.dk), der løbende opdateres af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, er ordet sprogblomst blevet tvetydigt, så det nu også tillægges betydningen elegant sprog.

ord eller udtryk der skiller sig ud fra det neutrale sprog ved at være elegant, ved at være groft eller upassende eller ved at være fejlagtigt på en morsom måde.

Desværre angives der ikke et eksempel på elegante sprogblomster, men kun et eksempel fra det populærvidenskabelige tidsskrift Mål og Mæle, hvor det bruges om fejlagtig, muligvis morsom sprogbug:

I Undervisningsministeriet ... er man betænkelig ved at offentliggøre en liste over sprogblomster plukket i studentereksamenstilene. Mål og Mæle, 1998.

I Sprog- og Litteraturselskabets base over sprogbrug findes der ingen eksempler på brug af ordet sprogblomst i betydningen "elegant sprog", men derimod en bredside mod Dansk Sprognævns markedsføring af den forkerte betydning:

Aftalen har ved siden af sit prosaiske formål også været sprogfornyer. Den har plantet sprogblomsten "medindflydelse" i det danske sprog. Ukrudtet er siden luget ud af bedet, men næres på grøftekanterne fortsat af sprognævnets pleje. (Aktuelt, 18.6.1997.)

Noget kunne tyde på, at den anonyme skribent i Aktuelt har ret, for det har faktisk frem til i år, været vanskeligt at finde udtrykket sprogblomster brugt i betydningen elegant sprog.

Realitydansk

I betydningen forkert, men også ofte morsomt sprog, er ordet sprogblomst ofte blevet sat på realitystjernen Amalie Szigethys sprog. Den dengang 18-årige Amalie Szigethy blev i 2010 kendt som deltager i Paradise Hotel, og her charmerede hun seerne i en grad, at hun allerede året efter fik sit eget tv-show. Amalies verden kørte fra 2011 til 2014) og i dag er hun aktuell i realityserien Forsidefruer på program TV3, der foreløbig har kørt i ni sæsoner. Amalie Szigethy roses gang på gang i medierne for sin brug af sprogblomster, og her er en lille buket:

Av mine stiletter!

Så må folk tage en småkage og tørre øjnene.

Vi har det med at slå op med hinanden.

Det kan kun gå for hurtigt.

Min mor og jeg er som kop og kande.

Når jeg har fået kritik, er jeg ikke gået ned i det sorte kul.

Det er jo bagtid, og nu er vi her.

Jeg lægger mig ned på alle fire og siger undskyld.

Det var ikke kun hentydet til mig. Det var hele Paradise-receptet.

Stina, kan du så godt lide at gå rundt og klæde dig ud som en russisk roulette?

I Amalie Szigethys tilfælde er man som seer altid i tvivl om, hvorvidt Amalies sprogblomster er uønskede fortællelser eller bevidst underholdende sprogbug.

Sprogblomster som slang og dialekt

Kør en kredkåe svupsækker ind til sofabordet og skru tål'd af en flaske sodavand, fyld en gebommelrig bunke slik i slikskålen, og sæt dig godt til rette. Det er tid til Sprogblomster, quizzen, der gør dig klogere på de danske dialekter.

Sådan lyder teaseren til TV Midtvests program Sprogblomster – det skønne danske sprog. Her bruges begrebet sprogblomster ikke

om det fejlagtige sprog, men om slang- og dialektpræget sprog. Elementet underholdende er dog stadig til stede.

Uddeler dronning Margrethe sproglomster?

Ud fra denne analyse af begrebet sproglomster kan man undre sig over formuleringen Dronning Margrethe uddeler sproglomster i anledning af sin fødselsdag. At dronning Margrethe er en særdeles velformuleret og kreativ sprogbruger er hævet over enhver tvivl. Af interviewet fremgik det, at hun selv lægger vægt på formuleringerne. Bl.a. sagde hun:

*Der skal ikke være "støv på det, man siger"
Jeg kan ikke lide, at man kan mærke, at ordene er fisket op af botten.*

Adrian Hughes havde gjort en fin research og bl.a. fundet frem til følgende eksempler på original udtryksform, der udover det legendariske udtryk "dumsmarte bemærkninger" fra nytårstalen i 1984 viste eksempler på udtryk, som dronningen selv har skabt:

*tåkrummende
Bunden gik ud af historien.
Så stod hele horisonten i flammer.
Som et stykke hugget sukker, der opløses i varmt vand.
H.C. Andersen må have lignet en forvokset hejreunge.*

Det er sjove og rammende udtryk, men er de ikke netop elegante og bevidst morsomme? Og ville dronning Margrethe, der normalt bruger ordene i en konservativ betydning og sandsynligvis aldrig kunne finde på at bruge udtrykket bjørnetjeneste i betydningen "en meget stor tjeneste", kunne finde på at anvende ordet sproglomster i betydningen elegant sprog?

Hvis man spidser ører og lytter efter, hvem der siger hvad i interviewet, viser det sig da også, at det er radioværten, Adrian Hughes, der bruger udtrykket i den positive betydning. I et oplæg til afspilningen af en række klip fra dronningens nytårstaler siger han:

Jeg tillader mig at spille enkelte af dronningens sproglomster.

Dronningen virker på ingen måde, som om hun bliver fornærmet over en formulering, der kan forstås som en kritik af hendes sprogbrug, men undlader selv at bruge udtrykket i sine kommentarer til eksemplerne. Adrian Hughes brug af ordet sproglomst var i dette tilfælde – netop en sproglomst i den klassiske betydning.

Talesprog

Er stilidealet for talesproget i DR ideelt?

Af Lise Bostrup

Clement Kjersgaards hurtignak er berygtet, og mange seere gider ikke sidde og anstrenge sig for at følge med, når ordkaskaderne flyder ud af munden på den ellers meget engagerede og begavede tv-vært.

Clement Kjersgaard har gjort det at snakke alt for hurtigt til en del af sin personlige stil, men han er ikke alene om at lade munden løbe i overhalingsbanen. De fleste andre tv-værter og nyhedsoplæsere bruger nemlig langt flere ord pr. sekund end deres kolleger gjorde for 10 år siden.

Kristeligt Dagblads journalist Tine Maria Winther beskrev lørdag den 29. maj i år en optælling af ord i tv-avisen fra den 15. oktober i 1965 og den 15. maj i 2021. Hvorfor det lige skulle være de dage, melder historien ikke noget om, men resultatet af undersøgelsen er ret markant. I 1965 blev der gennemsnitligt sagt 2 ord i sekundet. I 2021 blev der proppet et ord ekstra ind i talestrømmen pr. sekund, altså gennemsnitlig 180 ord i minuttet.

Jacob Thøgersen, der er lektor på Københavns Universitet, forklarer forskellen med et ændret stilideal. Tidligere brugte man længere ord og længere sætninger, og idealet var et velformuleret og letforståeligt foredrag. I dag forsøger man at nærme sproget i nyheds- og debatprogrammer til det spontane og naturlige talesprog. Det betyder, at sætningerne bliver kortere, og der kommer mange små korte ord med, som tidligere ville være blevet anset for fyldord.

Egentlig kan man godt undre sig over, hvorfor den personlige, spontane snakkestil, skulle være bedre egnet til nyhedsformidling og debat end et sprog, hvor de talende bestræber sig på at formidle et indhold klart og forståeligt med gode pauser og klar intonation. Nyhedsformidling og debatindlæg er oftest baseret på research og skriftlige oplæg. Hvorfor skal det absolut kamufleres som en naturlig samtale?

Måske er tiden inde til et holdningsskift.

Pressefoto af Clement Kjersgaard

Anmeldelser

Udtalt. En introduktion til dansk fonetik

Lad det være sagt med det samme: *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik* er ikke helt så let at gå til, som titlen antyder. Forfatterne Jan Heegaard Petersen, Holger Juul, Nicolai Pharao og Marie Maegaard er ret ambitiøse, og bogen er en del mere detaljeret og videnskabeligt funderet end forgængerne Steffen Hegers *Sprog og lyd* fra 1981 og Nina Grønnums *Rødgrød med fløde* fra 2007. *Udtalt.* er mere egnet som en introduktion til et forskningsområde end som en hjælp til den underviser, der har brug for en beskrivelse af dansk udtale i forbindelse med sin undervisning i dansk sprog.

Udtalt kommer vidt omkring: Efter et afsnit om lyd og lydskrift gennemgås nogle grundtræk i fonologien, og så følger der en grundig gennemgang af artikulation og akustik, konsonanter og vokaler, stød, tryk, intonation, assimilation, udtalevariation og anvendt fonetik.

I forbindelse med de forskellige emner er der udarbejdet nogle ganske underholdende øvelser. Den allerførste af dem handler om homofoner, altså forskellige ord, der udtales ens. I opgaven skal man tage stilling til, hvorvidt de to ord i følgende ordpar udtales ens, og hvad der evt. adskiller dem udtalemæssigt.

skråt – skrot, hest – hæst, bille – bilde, vejr – værd, fugle – fulde, det – dit, Line – ligne, bombe – bumpe, takke – tagge, gener (pl. af gen) – gener (pl. af gene), bække – begge, chat – sjat, chok – sjok, også – os.

Bogen indeholder ikke løsninger på opgaverne, men hvis Sprogkræsens læsere har lyst til at prøve, kan løsning ses på side 28.

Jan Heegaard Petersen, Holger Juul, Nicolai Pharao og Marie Maegaard: *Udtalt. En introduktion til dansk fonetik*, Forlaget Samfundslitteratur, 2020, 212 sider.

Er du sprogkræsen?

White coat syndrom?

Af Lise Bostrup

Da jeg for nylig var til en undersøgelse hos en ung, frisk læge, viste det sig, at mit blodtryk var for højt. Det bekymrede mig lidt, men så sagde lægen beroligende, at det nok bare var *white coat syndromet*. Hvadbehager? tænkte jeg bekymret, hvad er nu det for en mærkelig lidelse? Langsomt gik det op for mig, at lægens udtryk måtte hentyde til, at nogle patienter bliver så nervøse, når de møder en læge, at deres blodtryk stiger. "Hvorfor bruger du et engelsk udtryk for det?", spurgte jeg. "Jeg har aldrig hørt det før, og jeg kunne godt forestille mig, at der er nogle af dine patienter, der ikke lige forstår det i farten, men måske ikke tør spørge." Så så han sur ud.

Der var en gang, læger og hospitalspersonale skulle lære at undgå at bruge fagudtryk på latin, når de talte med patienterne for at sikre sig, at patienterne forstod, hvad de sagde. Måske skulle man overveje at gøre sundhedspersonalet opmærksomme på, at det ikke altid er cool at snakke Denglish til patienterne. med objekt, og hvad der ikke kan.

Sankt Hans-aften, Sankt Hans aften eller sankthansaften?

Retskrivningsordbogen angiver én form,
medierne bruger en anden.

Af Lise Bostrup

I Danmark er retskrivningen, som den er fastsat af Dansk Sprognævn og nedfældet i Retskrivningsordbogen, en lov, der skal følges af alle offentlige institutioner, men der er noget, der tyder på, at danskerne er mere konservative end Sprognævnet. Lad os tage et aktuelt eksempel.

Johannes Døberens fødselsdag

Den 23. juni fejrer vi Johannes Døberens også kaldet Sankt Hans' fødselsdag i hele Danmark. Der er ikke nogen kilder, der nævner datoen for den hellige Johannes' fødselsdag, men de tyske munke, der gjorde danskerne kristne, udregnede, at han var født et halvt år før Jesus, og på den måde kom fejringen af vinter- og sommersolhverv ganske fint til at passe med fejringen af henholdsvis Jesus' og Johannes' fødselsdage. Ifølge Retskrivningsordbogen er den korrekte betegnelse for Johannes Døberens fødselsdag *sankthansaften*, altså et sammensat ord med lille begyndelsesbogstav, men hvis vi ser i den gamle Dansk Retskrivningsordbog, som udkom i forskellige udgaver fra 1891 og frem til 1946, og som ofte omtales Saabys Retskrivningsordbog efter den første redaktør Viggo Saaby, ser vi skrivemåden *S(ank)t Hans Aften*.

Sankthansaften?

Formen *sankthansaften* kom ind i Retskrivningsordbogens udgave i 1955. Den gamle stavelse er den, vi finder i *Sankt Hans Torv*, *Sankt Hans Gade* og *Sankt Hans Hospital*, og den svarer til *Sankt Jørgens Sø*, *Sankt Jørgens Gymnasium*, *Sankt Stefans Dag*, og glansen er ikke gået ganske af *Sankt Gertrud*. Hun lægger både navn til *Sankt Gertruds Bæk* i Vejen og *Sankt Gertruds Café* i København. Man kan også finde enkelte eksempler på formen *Sanct*, f.eks. i forbindelse med *Sanct Georgs-gilderne*.

Hvorfor er det så lige, at vi skal skrive *sankthansaften* i et ord og med lille s?

Retskrivningsordbogen

For at få svar på dette spørgsmål konsulterede jeg Retskrivningsreglerne i Retskrivningsordbogen, og her fandt jeg under § 12 stk. 1 en bestemmelse om, at *proprier* (navne) altid skrives med store bogstaver.

Illustration af Britta Routhier.

I samme paragraf stk. 10 kommer der så en bestemmelse om "ikkepropier". Et "ikkeproprium" er Sprognævnets ret usexede betegnelse for ord, der ikke er navne, og om dem hedder det: "De fleste sammensætninger der indeholder et proprium, men som ikke i sig selv er proprier, kan skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav". Blandt eksemplerne er *Blicherforsker* / *blicherforsker*, *Christiansborgjournalist* / *christiansborgjournalist* og *Mozartbegeistret* / *mozartbegeistret*.

Under "gruppesammensætninger" kan man læse, at det hedder en *Claus Meyer-opskrift* med stort C og stort M og bindestreg mellem Meyer og opskrift.

Efter disse bestemmelser skulle man tro, at den traditionsrige aften med de mange bål skal kaldes *Sankt Hans-aften*, men af en eller anden grund spiller klaveret anderledes i Dansk Sprognævn. Den 23. juni er det *sankthansaften* i et langt ord og med lille s, og der er ikke andre muligheder.

På samme måde kan det kun hedde *valdemarsdag* og *tychobrabesdag* i et ord og med små begyndelsesbogstaver, men af en eller anden grund *Mariæ bebudelsesdag* i to og med stort m.

Logisk er det ikke, og hvis man kigger sig omkring i de kommende dage, vil man også kunne forvisse sig om, at de danske medier i stort omfang blæser på Dansk Sprognævn og Retskrivningsordbogen og bruger de gamle former: *Sankt Hans-aften*, *Sankt Hans-aftensbål* og *Sankt Hans-aftenssang*.

Frådse eller fråse?

En historie om et stumt d, der blev forkert

Af Lise Bostrup

Lungerne frådser i luft – åh, hvilken snerleduft skrev Benny Andersen i sangen *Ninas lykkelige dag* i 1972 – ganske uvidende om, at han producerede noget, der 30 år senere ville blive kaldt en stavfejl.

Ordet *frådse*, der beskriver et overdrevent forbrug af f.eks. madvarer eller penge, og *frådseri* indgår som nr. 5 i rækken af dødssynder: hovmod, griskhed, utugt, misundelse, frådseri, vrede og dovenskab. I 2001 mente Dansk Sprognævn, at selve ordet rummede for et unødvendigt frådseri med bogstaver, og man fjernede derfor et i Sprognævnets optik aldeles unødvendigt *d*.

Hvad skal vi med d'er i ord, når vi ikke udtaler dem?

Alle, der har lært at skrive dansk, har måttet stifte bekendtskab med de mærkelige d'er, der skal noteres i skriften, men ikke udtales. Vi kender dem fra ord som *fuld*, *land* og *mord*. Selv om vi ikke udtaler d'erne i disse ord, indeholder de alligevel information om udtalen. D'erne viser, at ordene skal udtales med kort vokal og stød på henholdsvis *l*, *n* og *r*.

I modsætning til disse ord udtales farven *gul* med stød på *u*, og *man*, *an* og *mor* med kort vokal og uden stød på den efterfølgende konsonant.

Forbindelsen *ds* er mere kompliceret. Ord som *spids*, *plads*, *kryds*, *gods*, *tudse* og *pudse* udtales med korte vokaler, hvilket harmonerer fint med en regel om, at et stumt *d* er et tegn på, at den forudgående vokal skal udtales kort. Det harmonerer imidlertid ikke med ord som *kreds*, *buskads*, *stads*, *sejlad* og *fråds*, der alle udtales med stød på vokalerne. Prøv selv at udtale ordene *sprogkredsen* og *sprogkræsen*. Forskellen på udtalen af de to ord består udelukkende i, at der er stød i ordet *kredsen* og ikke i *kræsen*.

De stumme d'er giver altså information om udtalen og hjælper os til at kunne skelne mellem ordene.

Hvorfor så afskaffe d'et i frådse og fråds?

Seniorforsker Jørgen Schack satte i bladet *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 ændringen ind i en pædagogisk sammenhæng.

Ved at stryge det stumme d i frådse mv. opnår man den pædagogiske fordel at lydforbindelserne [ås] og [å:se] (e her = svagtrykse) skrives ens i alle ord: bås, frås, gås, lås, mås, præs, vås, ås; båse, dåse, fråse, kråse, låse, våse.

Man kan undre sig over, hvorfor det er så vigtigt at få fjernet et stumt *d* i ord med *å*, mens man lader det stå i forbindelse med andre vokaler, og man kan

I Birkerød kirke kan man se et gammelt kalkmaleri af de syv dødssynder: hovmod, gerrighed, utugt, misundelse, frådseri, vrede og dovenskab. Frådseren er fremstillet som en fed, nøgen mand, der sidder og skider med et glas i hånden, mens en stor, sort djævel holder fodrer ham gennem en tragt. Synderne står i kø ved porten til Paradis, hvor det vil blive afgjort, hvorvidt de kan få adgang. Det ser ikke godt ud for frådseren, der ikke viste mådehold i sin livsførelse. Foto: Lise Bostrup.

overveje, om der er nogen form for statistisk belæg for, at folk skriver *gåds* og *våds* i stedet for *gås* og *vås*?

Sprogbrugerne bliver ved med at skrive d i fråds

Sprognævnet plejer at argumentere med, at man ikke selv ønsker at påvirke sproget, men blot registrerer den eksisterende sprogbrug. Dette argument holder imidlertid ikke her. En søgning i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs database over anvendt sprog viser i dag, altså 20 år efter afskaffelsen af stumt *d* i *fråds* 13 tilfælde af formerne *frås* og *fråse*, mod 83 tilfælde af formerne *fråds* og *frådse*. Sprogbrugerne har tydeligvis ikke taget ændringen til sig.

Bowl!

Robotoversættelse fra dansk til engelsk

Henrik Pontoppidans store roman *Lykke Per*, der udkom i 8 bind i 1898-1904 blev i 2018 filmatiseret af Bille August. Efter at den var blevet nomineret som den bedste fremmedsprogede film i USA, blev den i 2018 forsynet med engelske undertekster og gjort tilgængelig på Netflix som *A Fortunate Man*. Oversætteren nævnes ikke, og man kan måske forestille sig, at det kun er et digitalt program, der kan finde på at oversætte hilsenen *skål* til *bowl*.

Løsningen på opgaven side 22

Homofoner

skråt og *skrot*
bille og *bilde*
vejr og *værd*
Line og *ligne*
bombe og *bumpe*
bække og *begge*
chok og *sjok*

Ikke homofoner

hest udtales uden stød, men *hæst* udtales med stød på *æ*.
fugle udtales med langt *u*, men *fulde* med kort *u*.
det udtales med *e* og uden *t* [*de*], men *dit* udtales med *i* og *d* [*did*].

takke udtales med dybt *a* [*tɑgə*], men *tagge*, som er indlånt fra engelsk, udtales med lyst *a*.
gener (pl. af *gen*) udtales med *g* og stød på *e* [*ge'nə*], men *gener* (pl. af *gene*), som kommer fra fransk, udtales med *sj* og uden stød [*ʃe'nə*].
chat, som er indlånt fra engelsk udtales med *tj*, men *sjat* udtales med *sj*.
også udtales med et afsluttende svagt *e*, der næsten lyder som *ø* [*åsə*], når det står isoleret eller er betonet. Når det indgår i en sætning, udtales det ofte *os*, altså ligesom pronomenet *os*.
Hvis der er tale om substantivet *os*, udtales det med stød på *o*.

Kakaduen

Af Poul Sørensen

En kakadue er ikke en due, ligesom en lunde, populært kaldet "søpapegøje", heller ikke er en papegøje. Kakaduer betegner en særlig gruppe af papegøjer, som lever i Australien, Ny Guinea, Indonesien og Filippinerne. En kakadue er let genkendelig på den karakteristiske top på hovedet, som den rejser, når den er vred, på vagt eller bare vil gøre opmærksom på sig selv. Den australske nymfeparakit er den mindste og mest velkendte af kakaduerne.

Michael Falkendorf og hans rødhalet, sorte ravnkakadue. Foto: Maimona Hvid Falkendorf.

Ordet "kakadue" går tilbage til malajisk "kakaktua". Malajisk "kakak tua" betyder tilfældigvis "storesøster", men malajisk "kakaktua" er blot et lydefterlignende ord efter kakaduens lyd, der kan gå gennem marv og ben! Hollandsk "kakatoe" blev indlånt i en række europæiske sprog, hvor ordet nogle gange fik en form, der ledte tanken hen på en fugl, man kendte i forvejen. På engelsk blev det til "cockatoo", omtolket efter det engelske ord "cock" for hane. På dansk har sprogbrugerne syntet, at ordet mindede om "due", og derfor kom det til at hedde "kakadue" på dansk. Således også ifølge Retskrivningsordbogen.

Et medlem af bestyrelsen for Sprogkredsen er den lykkelige ejer af en Rødhalet sort kakadue, også kaldet Rødhalet ravnkakadue. Michael Falkendorfs kakadue er opdrættet i Danmark. Skal det lykkes med opdræt af denne fugl i fangenskab, må der være sympati mellem han og hun ligesom hos mennesker. Derfor ser man ofte et internationalt avlssamarbejde på kryds og tværs, når det gælder opdræt af kakaduer. Navnet "ravnkakadue" førte til, at Michael Falkendorfs fugl fik navnet "Munin" efter den ene af Odins to ravne. De to ravne, Hugin (tanken) og Munin (mindet), fløj hver morgen ud i verden og kom om aftenen hjem med nyt fra verden.

Ved møder i en af Sprogkredsens arbejdsgrupper hænder det, at min hvide Mis med sort blis i panden og Michael Falkendorfs kakadue kommer til at sætte ekstra kolorit på mødet.

Dyr får undertiden en offentlig rolle, selv når det gælder toppolitikere og kongelige. Statsminister Hilmar Baunsgaard og hans hustru Egones gravhund blev i ugebladene forfremmet til "rigshund". Egone Baunsgaard var i øvrigt selv hunddefrisør af profession.

Gravhunde opnåede nærmest en status som medlemmer af den danske kongelige familie, bragt ind i kredsen af Prins Henrik. De lavbenede hunde af racen Welsh Corgi har gennem 85 år haft en familiær stilling i det britiske kongehus.

En kakadue kan blive meget gammel.

Anskaffer man sig en kakadue, får man en ven for livet. Winston Churchill havde en legendarisk papegøje ved navn Charlie, som sad med ved hans møder med generaler og politikere under Anden Verdenskrig. Den blev født i år 1900 og blev over 100 år gammel.

Længe leve Munin, Mikael Falkendorfs rødhalede ravnekakadue!

Porcelæn

Af Poul Sørensen

Et porcelænsfad med et blåt dragemotiv fra tiden for Ming-dynastiet i Kina (1368-1644) blev forleden dag købt af en kinesisk rigmand ved en auktion i København.

Ming-tiden var guldalderen for raffineret kinesisk porcelænskunst.

Hemmeligheden bag fremstillingen af porcelæn vogtede kineserne nidkært over lige fra opfindelsen blev gjort i 900-tallet.

Ad Silkevejen nåede kostbart kinesisk porcelæn til Europa i middelalderen, hvor det blev erhvervet af konger og fyrster, som herefter kunne spise af porcelænstallerkener i stedet for at spise af de sædvanlige tintallerkener.

Først i 1700-tallet lykkedes det for en tysk alkymist ved heldige eksperimenter at finde nøglen til fremstillingen af ægte porcelæn.

Under den såkaldte "kultur-revolution" i Kina, som indledtes i 1966, smadrede rødgardister store mængder af porcelæn fra blandt andet Ming-tiden i et destruktivt opgør med klassisk kinesisk kultur.

Meget velhavende kinesiske rigmænd er nu købere til porcelæn, som for flere hundrede år siden kom til Europa.

Porcelænsfadet, som blev solgt for 35 millioner kroner, gjorde mig nysgerrig efter at finde oprindelsen til det europæiske ord *porcelæn*.

Man kan se og høre på ordet, at det kommer fra fransk *porcelaine*, men ordet går tilbage til italiensk *porcellana*, der betyder *porcelænssnegl*.

I Italien, hjemlandet for kinafareren Marco Polo, navngav man det gådefulde kinesiske materiale efter porcelænssneglen på grund af den slående lighed.

Italienerne havde allerede navngivet porcelænssneglen "porcellana" efter en afledning af latin *porcus* og italiensk *porco*. De kaldte porcelænssneglen med for-

mindskelesformen *porcellana*, fordi porcelænssneglen mindede dem om et kendt stødende slangudtryk for det kvindelige kønsorgan.

Ordet *porcelæn* er blevet optaget i næsten alle verdens sprog.

Det eneste, jeg selv vil huske om ordets etymologiske oprindelse, er, at netop dette ord blev valgt af europæerne, fordi det gådefulde kinesiske materiale mindede dem om porcelænssneglen.

Den stødende baggrund for ordet *porcelæn* er heldigvis blevet afstrejfet og nærmest glemt.

Jeg har selv en fin lille porcelænssnegl på mit skrivebord.

Hemmeligheden bag en sådan porcelænssnegl er egentlig endnu mere fascinerende end den hemmelighed, som kineserne havde held til at vogte over i mere end 800 år.

Den Danske Sprogkreds' program

juni-november 2021

Fredag-lørdag den 25.-27.6.	Sprogkredsen deltager i Understrømmen fortællers festival på Frilandsmuseet i Maribo.
Lørdag den 10.7. kl. 10:00-16:00	Sprogkredsen deltager i festivalen Ord på Nyord med præsentation af udgivelsen Engelsk i dansk og Sprogkredsens billedlotteri om faste vendinger med overført betydning.
Lørdag den 14.8. kl. 16:00-18:30	Generalforsamling i Den Danske Sprogkreds med efterfølgende middag på Kulturstationen i Vanløse.
Fredag-søndag den 10.-12.9.	Sprogkredsen deltager i festivalen Gyldne Dage i Præstø.
Onsdag den 15.9. kl. 19:00-21:30	Overrækkelse af Svanen og Ællingen i Café Oasen på Kulturstation i Vanløse. Sang og musik, mad og vin. Forhåndstilmelding er nødvendig.
Fredag-lørdag den 17.-18.9.	Sprogkredsen deltager i Sprogense festival i Bogense på Nordfyn.
Onsdag den 6.10.	Operasangeren Nickie Johanson synger kendte og mindre kendte sange af den kontroversielle forfatter og digter, Harald Bergstedt , på Kulturstationen i Vanløse, udstilling i samarbejde med Vanløse Bibliotek.
Fredag-søndag den 5.-7.11.	Sprogkredsen udstiller på stand C3-030 på Bogforum.

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer 4 numre af **Sprogkræsen**, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et særskilt abonnement på **Sprogkræsen** koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 38 74 36 00
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds
Youtube: Den Danske Sprogkreds